

UOT 004.5

YENİ RƏQƏMSAL VİZUAL MƏDƏNİYYƏT VƏ İNCƏSƏNƏT**KƏRİMOVA MƏLƏK FERUZ qızı***Xəzər Universiteti, doktorant
e-mail: mkerimova@khazar.org**Açar sözlər: rəqəmsal mədəniyyət, incəsənət, toxunmatik cəmiyyət*

İnternet və kompüter texnologiyasının həyatımıza daxil olması nəinki yaşam tərzimizi, eyni zamanda düşüncə tərzimizə də öz təsirini göstərmişdir. 1990-cı illərdə bəzi insanlar tərəfindən istifadə edilən kompüterlər bu illər ərzində evlərə daxil olmağa və sürətlə yayılmağa başladı. Günümüzdə isə bir anlıq internetsiz, mobil telefonsuz, kompütersiz həyatı təsəvvür etmək çətinləşmişdir. İnsanların texnologiyaya sürətli ayaq uydurmaları, texnologiyanı həyatlarının mərkəzinə qoymaları, öz kimlik, sosial yaşamlarını yenidən qurmaları bəzən qorxuducu görünməkdədir. Dünyanın ümumi mənzərəsinə baxıldığı zaman texnologiyadan istifadə etməkdən imtina etmək və ya bu inkişafa ayaq uydurmaq üçün cəhd etməmək imkansız kimi görünməkdədir.

Dünyada baş verən texnoloji dəyişikliklərin bütün mədəniyyətlərə təsiri qaçılmazdır. Bəs mədəniyyət nədir? Mədəniyyət termini ilk dəfə 1767-ci ildə Şotland filosofu A. Fergüson tərəfindən işlədilmişdir [5]. Mədəniyyətin iki sahəsi maddi və mənəvi mədəniyyət bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Mədəniyyətin dar və sadə anlamda incəsənət, folklor, etik normaları əhatə etdiyi, kontekstual anlamda hər hansı hadisənin və ya insanın özünün inkişaf səviyyəsinin keyfiyyət xarakteristikasını, elmi anlamda təbiətin, insanın özünün və cəmiyyətin dərk edilməsi və dəyişdirilməsi, nəticədə, yaranmış mənəvi və maddi dəyərlər və normalar, habelə onların istehsalı, saxlanması, istifadə edilməsi və translyasiyası üsulları kimi qiymətləndirilməkdədir [4].

Müasir cəmiyyətin mədəniyyətinin strukturuna da təhsil və tərbiyə, elm və texnologiya, incəsənət, iqtisadiyyat, hüquq, təşkilat və idarəetmə, informasiya, mətbuat, turizm, həyat təzi, dil, mədəni irs, səhiyyə, ekologiya və digər həyat təminatı sistemləri, ideologiya din, etika, daxili siyasət və beynəlxalq münasibətlərin daxil olduğu da qeyd edilməkdədir [4].

Beləliklə, mədəniyyət anlayışının çox geniş anlayış olduğu, elm və texnologiyanın da, incəsənətinin də bu anlayışın altında birgə yer aldığı görülməkdədir. Yeni rəqəmsal vizual mədəniyyətin də istənilən fəaliyyət sahəsinə, eyni zamanda incəsənətə təsiri inkaredilməzdir.

Yeni texnologiyalar yeni ünsiyyət təzi ilə də bizləri qarşılaşdırmaqdadır. Artıq interaktiv ünsiyyət anlayışı mədəniyyətlərə daxil olmuşdur. İnteraktiv ünsiyyət geniş anlamda “rəqəmsal mədəniyyətin” nəticəsi kimi qarşımıza çıxır. Bilik, görüntü və səs artıq rəqəmsal məlumat xarakteri daşıyır. Günümüzdə artıq rəqəmsal məlumatla tanışlığın yaşı aşağı çəkilmişdir. Dil sərhədlərinin aşıldığı və vizual simvolların istifadə edildiyi yeni cəmiyyət, yeni mədəniyyət təzi ilə cəmiyyəti üzləşdirməkdədir. “İnsanları yeni rəqəmsal vizual cəmiyyətin üzvü kimi çıxış etməyə nə vadar edir?” sualı da düşündürücüdür. Bu suala cavab olaraq da insanların sosial və psixoloji mənbəli ehtiyaclarının olduğunu qeyd etmək lazımdır. Texnologiya və internet də insanların ehtiyaclarını qarşılamada əsas vasitələrdən biridir. Sosial və psixoloji ehtiyacları ödəmək məqsədi ilə bir araya gələn insanlar öz adlarını, cinsiyyətlərini, haralı olduqlarını gizlədərək yaratdıqları “ideal mənlilik və kimliklərini” yaradır. Beləliklə “yeni kimlik” başqa bir xəyali insanla (kimliklə) tanış olmaqda və ünsiyyət qurmaqdadır. Beləcə toxunmatik cəmiyyət və yeni ünsiyyət təzi ortaya çıxmaqdadır. Artıq insanlar duyğularını müxtəlif şəkillər vasitəsi ilə (qəzəbli, gülən, ağlayan və s.üzlər) ifadə edirlər.

Bəzən yeni toxunmatik cəmiyyətə ayaq uydurmaq, yeni ünsiyyət tərzini qəbul etmək insanlara çətin gəlir. Zeybək (2012) müasir dövrdəki ünsiyyət tərzini texnologiyanın istifadə edilmədiyi cəmiyyətdəki ünsiyyətlə müqayisə edərək maraqlı fikirlər irəli sürür. Aşağıdakı cədvəldə bu fikirlər öz əksini tapır. O, “in” anlayışını müasir dövrdəki ünsiyyət üçün, “out” anlayışını isə texnologiyasız cəmiyyətdə olan ünsiyyət üçün nəzərdə tutmuşdur.

“In”	“Out”
Virtual ünsiyyət	Üz-üzə ünsiyyət
Virtual mühitdə sosial paylaşım	Emosional ünsiyyət
Texnologiya cəmiyyəti	Emosional cəmiyyət
Simvollarla ünsiyyətin qurulduğu cəmiyyət	Göz təması qurmaq
Virtual mənlik	Real mənliklər

Bəşər tarixinin bu yeni mərhələsində texnologiyada yaşanan sıçrayış müsbət tərəfləri ilə yanaşı, mənfiləri də özündə əks etdirməkdədir. Texnologiyanın aludəçisi olmuş, saatlarla internet başında məqsədsizcə dolaşan insanlar da artıq sürətlə artmağa başlamışdır. İnterneti həyatının tək məqsədləri halına gətirənlər də var. McLuhan medya texnologiyalarının artıq cəmiyyətdə insanların necə düşünəcəyini, hiss edəcəyini, hərəkət edəcəyinə təsir etdiyini və cəmiyyətin formalaşdığını qeyd edir. Yengin (2012b:116) insanın yaşadığı vəziyyətin fərqi varmadığını və, əslində, “həssas bir həbsxana”da yaşadığını qeyd edir. Təbii ki, məqsədimiz texnologiyanın və internetin fəsadlarını qeyd etmək deyil, texnologiyanın sosial həyatın hər bir sahəsinə təsir etdiyini açıqlamaqdır.

Texnologiyanın mədəniyyətin sahələrindən biri olan incəsənətə təsiri də müşahidə edilməkdədir. İncəsənət də artıq öz inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Yeni dünyanın mədəniyyətə təsir etdiyi real bir gerçəklikdir. Texnoloji reallıq sayəsində teleprens (uzaqda hazır olma) fiziki olaraq o mühitdə olmasa da ekran, internet vasitəsilə zaman və məkan sərhədlərini aşma bilirik. İncəsənətin istənilən növü ilə maraqlanıb tez bir zamanda məlumat əldə edə bilirik. Artıq teleprens olaraq istənilən ölkənin mədəniyyəti ilə yaxından tanış ola bilirik. Texnologiyadan, xüsusilə, internetdən istifadə edərək istənilən xalqın rəqslərini, musiqilərini, xalq mahnılarını və s. nəinki seyr edə, eyni zamanda onları öyrənə də bilirik. Rəqəmsal kodlama nəticəsində qrafiklərin, hərəkətli görüntülərin, səslərin, şəkillərin, məkanların və mətnlərin üzərində rahatlıqla işləyə bilirik və dəyişdirə bilirik. Biz texnologiyayı formalaşdırarkən, vasitələrimiz də bizi formalaşdırır. Bir başqa ifadə ilə, incəsənətin istənilən növündə texnologiyanın təsirini müşahidə etməyimiz mümkündür. Bədii əsər yazan yazıçı da artıq əlyazması üzərində saatlarla dəyişiklik etmək, yenidən köçürmək yerinə, bu işi kompyuterdə rahatlıqla həll edərək, vaxtına qənaət etmiş olur. İncəsənətlə məşğul olan sənətkarlar üçün əvəzilməz fürsət yaranıb desək yəqin ki, yanılmırıq. İncəsənət əsərinin yaranması və cəmiyyət tərəfindən qiymətləndirilməsi, rəğbət görüb görməyəcəyi də hər zaman mürəkkəb bir proses kimi qarşımıza çıxmaqdadır. Bir başqa deyişlə, incəsənət əsərlərini geniş kütlələrə çatdırmaq, muzeylərə online səyahət etmək, əsəri yaradan şəxslə birbaşa ünsiyyət yarada bilmək fürsəti və s. kimi xüsusiyyətlər texnologiyanın təsiri ilə yaranan dəyişiklik incəsənət sahəsinə də hərəkətlilik, dinamizm gətirməkdədir. Belə ki, incəsənətin bir sahəsi olan musiqidə də istifadə edilən çalğı alətlərinin tarixi dəyişikliyi diqqətimizi çəkməkdədir. (Məsələn, gitaranın basgitaraya, elektrogitaraya kimi növlərinin ortaya çıxması, skripkada texnologiyanın əks olunması və s.). Bu dəyişiklikləri və mərhələləri Fredrik Ceymson özünəməxsus şəkildə belə ifadə etmişdir: “Buxar enerjisi ilə Realizm, elektrik enerjisi ilə Modernizm, elektronikle də Postmodernizm ortaya çıxıb” .

Sənət əsəri ortaya çıxdığı cəmiyyətin və dövrün xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. Bu mənada da Qobustan qaya rəsmləri, Ordubad və Kəlbəcər dağlarından tapılmış qaya rəsmləri, petroqrifləri o dönəmin xüsusiyyətlərini əks etdirir. Fotoaparata inkişaf mərhələsinə baxıldığı zaman artıq işıq və digər xüsusiyyətləri dəqiq əks etdirən aparatların ortaya çıxdığı görünür. Texnologiyanın inkişafına bağlı olaraq incəsənətlə əlaqəli yeni sahələr yaranmışdır. İncəsənətin yeni sahələrindən biri kimi çıxış edən videosənət (videoart) görüntü və səs informasiyasının

rəqəmsal mühitdə saxlanılmasına xidmət edir. Bill Viola, Rebekka Horn, Nam Cyun Peyk video incəsənət sənətkarlarından hesab edilir. Kibernetik incəsənət, holoqrafi incəsənəti (əşyanın fəzadakı quruluşunun xüsusi şəkildə qeyd edilməsi), kompüter incəsənəti (müxtəlif elm sahələrinin kompüterdə hazırlanan praktiki təcrübələri) də yeni yaranan sahələrdən hesab edilir.

Elmi yeniliyi: Məqalədə müasir dövrümüzdə texnologiyanın inkişafı və internetin həyatımıza daxil olması ilə əlaqədar dəyişən mədəniyyət, dəyişən cəmiyyət və bu cəmiyyətdəki yeni tərz ünsiyyət modeli geniş şərh edilmiş, texnologiya və internetin cəmiyyətin hər bir fəaliyyət sahəsinə təsir etdiyi qeyd edilmiş və bu təsirin incəsənət sahələrində də əks olunduğu konkret nümunələr əsasında verilərək, “toxunmatik cəmiyyət” anlayışı müzakirə edilərək yeni incəsənət sahələri haqqında məlumat verilmişdir.

Tətbiqi əhəmiyyəti: İncəsənət və yeni mədəni rəqəmsal mədəniyyətlə tanış olmaq istəyən hər bir tədqiqatçı üçün gələcək tədqiqatlara işıq tutacaq, incəsənət-texnologiya-internet üçbucağının qarşılıqlı təsiri nəticəsində yaranan yeni incəsənət sahələrinin daha geniş tətqiq edilməsinə şərait yaradacaqdır.

Beləliklə, yeni rəqəmsal vizual mədəniyyət sosial həyatın hər bir sahəsində əks olunmaqdadır. Bu sahələrdən biri olan incəsənətdə də texnologiyanın müsbət təsirləri görünür və məhz bunun nəticəsində onun təsir dairəsi genişlənərək müxtəlif mədəniyyətlərin qovuşmasına şərait yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Akdoğan K. Dijital sanatta nesne. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum. 2015.
2. Mahallı. D. Güncel Sanat pratiğinde video oyunları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 2011
3. McLuhan M. Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu.(Çev.) G. Çağalı Güven. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
4. Məmmədov F, Əhmədov F, Şulman R, Əliyev R, İsmayılov İ. Azərbaycanda yeni mədəniyyət siyasətinin formalaşdırılmasına yardım. Simurq Azərbaycan Mədəniyyət Assosiasiyası. Bakı: Sabah. 2001.
5. Məmmədova S. Mədəniyyətşunaslıq. Bakı: Kooperasiya, 2001, s. 202.
6. Popper F. From Technological to Virtual Art. USA: MIT Press, 2007.
7. Ubay&Ceren. 20-ci yüzylın sanati ile teknolojinin etkileşimi, Yüksek lisans Tezi, İstanbul. 2015.
8. Yengin. D. Yeni Medya ve Dokunmatik Toplum. İstanbul: Derin Yayınları, 2012.

РЕЗЮМЕ

НОВАЯ ЦИФРОВАЯ ВИЗУАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА И ИСКУССТВО

Керимова М.Ф.

Ключевые слова: цифровая культура, искусство, сенсорная культура

Статья посвящена теме влияния интернета и компьютерных технологий на наш образ жизни, а также на наше мышление. Особое место занимает тема влияния интерактивного общения на культуру. Все более широко распространяется интерактивное общение в интернете. Возросшая производительность комьютеров и увеличившаяся скорость передачи данных дают возможность не только обмениваться текстовыми сообщениями, но и осуществлять аудио- и видеосвязь. Также в статье даётся определение понятия “цифровая культура”, анализируется влияние современных технологий и интернета на культуру, даются примеры современных технологий в области искусства.

SUMMARY
NEW DIGITAL VISUAL CULTURE AND ART
Kerimova M. F.

Key words: *digital culture, art, sensor society*

The objective purpose of the presented article is to investigate how the way of our life changed with the effect of internet and computer technology. Also, the author analyzed that, new technologies and the Internet bring together a new way of communication, and the understanding of the effect of interactive communication to the other cultures. In given article, the concept of “Digital Culture” interpreted, in modern period the effects of technology and internet to the cultures are analyzed, the examples of modern technologies in art are given, “Sensor Society” and the communication models put forward and explained with details.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	01.05.2017
	Son variant	27.09.2017